

1&src=TREATY.

7. Kutsevych, M. P. (2007) Kryminalna vidpovidalnist za ekotsyd: mizhnarodnyi ta natsionalnyi aspekty [Criminal liability for ecocide: international and national aspects] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08. Kyiv. 20 p. [in Ukr.].

8. The Chernobyl accident: updating of INSAG-1: INSAG-7 : a report by the International Nuclear Safety Advisory Group. Vienna : International Atomic Energy Agency, 1992. 148 p. URL : https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub913e_web.pdf.

9. Berezniak, V. S. Rukina, D. O. (2024) Okremi pytannia kryminalno-pravovoi kvalifikatsii ekotsydu [Certain issues of the criminal legal qualification of ecocide]. *Aktualni problemy kryminalno-pravovoho, kryminalnoho protsesualnoho ta kryminalistychnoho zabezpechennia protydii zlochynnosti : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (08 hrud. 2023 r., m. Dnipro). Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, pp. 248–251. [in Ukr.].

10. Berezniak, V. S. Rukina, D. O. (2024) Normatyvno-pravove vyznachennia definitsii «ekotsyd»: suchasni vyklyky ta teoretychni problemy [Normative and legal definition of the definition of «ecocide»: modern challenges and theoretical problems]. *Science and society: modern trends in a changing world : The 3rd International scientific and practical conference* (Vienna, Austria, February 19-21, 2024). Vienna : MDPC Publishing, pp. 310–315. [in Ukr.].

ABSTRACT

Valerii Petkov. Criminal liability for ecocide: legal analysis and prospects for improving legislation. The article analyzes the issue of criminal liability for ecocide in the context of current Ukrainian legislation. The elements of the criminal offense under Article 441 of the Criminal Code of Ukraine, including the object, subject, objective and subjective sides are considered. Particular attention is paid to the concept of «environmental disaster», which does not have a clear legislative definition, which complicates law enforcement. The author emphasizes the need to clarify the criteria for mass destruction of flora and fauna, poisoning of the atmosphere, land and water bodies.

The author analyzes the gaps in the definition of the subjective side of ecocide, in particular intent, as well as the specifics of the subject composition, including the responsibility of officials, military and transnational corporations. The author highlights the relevance of international experience and recommendations for harmonizing Ukrainian legislation with international standards. Proposals are made to improve Article 441 of the Criminal Code of Ukraine, in particular, by adding qualifying features and the term «intentional» to the wording of the crime. The article emphasizes the need to adapt criminal law to modern environmental challenges, including the impact of armed conflicts on the environment. As a result, the author formulates recommendations aimed at enhancing the effectiveness of protection of Ukraine's ecosystem and ensuring environmental safety.

Keywords: *ecocide, mass destruction of flora and fauna, poisoning of the atmosphere, land and water bodies, armed conflict, criminal liability.*

УДК 344

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-5-17

Вадим ХАШЕВ®

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОСЯГАНЬ НА МАЙНО, ЩО ВЧИНЯЮТЬ РОСІЙСЬКІ ВІЙСЬКОВІ В УКРАЇНІ

Розглянуто особливості кваліфікації посягань на майно цивільних осіб, що вчиняють російські військові в Україні, з урахуванням норм національного та міжнародного права. Сформульовано висновок, що випадки пограбування майна цивільних осіб російськими військовими як на полі бою, так і не на полі бою, мають підлягати кваліфікації не за ст. 432 Кримінального кодексу України (далі – КК України) як мародерство, а за ст. 438 КК України як воєнний злочин, оскільки це є одним із проявів порушення законів та звичаїв війни, що передбачено

© В. Хашев, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2240-0713>

khvg7747@gmail.com

у диспозиції цієї статті. Причому головним орієнтиром для кваліфікації діянь як воєнних злочинів за ст. 438 КК України має бути ст. 8 Римського Статуту Міжнародного кримінального суду.

Тобто випадки пограбування повинні відповідати положенням підпункту «iv» п. «а» ч. 2 або підпункту «xvi» п. «б» ч. 2 цього нормативного акта: бути широкомасштабними або здійсненими в межах розграбування міста або населеного пункту. Встановлення мінімального розміру викраденого майна для того, щоб пограбування було визнано широкомасштабним, віднесено на розсуд суду для кожного окремого випадку. І якщо заподіяну шкоду не буде визнано «широкомасштабною», відповідно, кваліфікацію заволодіння майном за ст. 438 КК України як воєнного злочину буде виключено. Для підтвердження факту «розграбування міста або населеного пункту» необхідно довести, що заволодіння майном відбулося у значному розмірі.

Пропонується орієнтиром для визнання мінімального розміру майна, яким протиправно заволоділи російські військові, значним для того, щоб відповідне діяння можливо було кваліфікувати за ст. 438 КК України як воєнний злочин, вважати положення п. 2 примітки до ст. 185 КК України, відповідно до якого значною шкодою слід вважати спричинені збитки на суму від ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. А окремі випадки пограбування цивільного населення російськими військовими, якщо не було встановлено та доведено, що вони вчинені в межах широкомасштабного привласнення майна чи розграбування міста або населеного пункту у значному розмірі, не можуть кваліфікуватися за ст. 438 КК України як прояви воєнних злочинів. Водночас залежно від способу заволодіння майном їх можна кваліфікувати як крадіжки, грабежі, розбої, вимагання чи шахрайство за відповідними статтями Розділу VI Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти власності».

Ключові слова: військові кримінальні правопорушення, воєнні злочини, порушення законів та звичаїв війни, мародерство, пограбування, міжнародне гуманітарне право.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну потягло за собою, зокрема, масові випадки вчинення військовослужбовцями цієї країни актів, спрямованих на заволодіння майном цивільного населення нашої держави як у місцях ведення бойових дій, так і на окупованих територіях. За понад два роки відкритої військової агресії рф таких фактів налічується десятки, а то й, можливо, сотні тисяч.

Можна стверджувати, що мародерство є одним зі стимулів наступального потенціалу російської армії. Причому командування окупаційних військ не просто поблажливо дивиться на подібні випадки – воно заохочує своїх військовослужбовців до протиправних дій [1].

Водночас масове пограбування цивільного населення, власності Української держави, громадських організацій, підприємців, зарубіжних фірм порушує проблему відповідальності російських військовослужбовців. Збитки всім постраждалим повинні бути відшкодовані за рахунок репарацій, накладених на росію. Це має унеможливити повторення подібних злочинів у майбутньому [2, с. 137].

Відповідно, захист права власності громадян України від посягань на їхнє майно з боку російських військових має здійснюватися за допомогою різноманітних засобів, як-от фіксація завданих збитків та притягнення винних до кримінальної відповідальності. У цьому контексті на сьогодні вкрай важливим та актуальним є удосконалення алгоритму правильної кваліфікації злочинних посягань на майно цивільного українського населення, що вчиняють російські військові на території нашої держави, а саме як воєнних злочинів. Потреба в цьому актуалізувалась після того, як Верховною Радою України 21 серпня 2024 р. було ратифіковано Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) та у подальшому до КК України внесено зміни згідно із Законом № 4012-IX від 09 жовтня 2024 р. і термін «воєнні злочини» наразі отримав закріплення у вітчизняному кримінальному законодавстві – ст. 438 КК України.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Проблемні питання кримінальної відповідальності за мародерство та інші посягання на власність в умовах воєнного стану досліджували такі вітчизняні вчені, як І. Борбуль, О. Будяченко, А. Горностаї, Я. Лизогуб, С. Лихова, Р. Мовчан, П. Назаренко, К. Першина, О. Предместніков, Ю. Усманов, М. Хавронюк та ін. Незважаючи на це, деякі питання кваліфікації випадків вчинення російськими військовослужбовцями актів, спрямованих на заволодіння майном цивільного населення, залишаються дискусійними.

Метою статті є з'ясування особливостей кваліфікації випадків протиправного заволодіння майном цивільного населення, що вчиняють російські військові в Україні, з урахуванням норм національного та міжнародного права.

Виклад основного матеріалу. З погляду міжнародного гуманітарного права

протиправне заволодіння майном цивільних осіб військовослужбовцями збройних сил являє собою один із проявів так званого «мародерства» або «пограбування».

Такий висновок, як зазначає Я. Лізогуб, «непрямо випливає і з тексту статей 28, 46, 47 і 53 Положення про закони і звичаї війни на суходолі, що є додатком до IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року (в Україні набула чинності 24 серпня 1991 року). Так, на тлі встановлення офіційної заборони у ст. 47 мародерство, згідно зі ст. 28, забороняється й «у місті чи місцевості», тобто не лише на полі бою. При цьому з огляду на припис ст. 46 «приватна власність (а не лише речі вбитих та поранених) не підлягає конфіскації» і «окупаційна армія може заволодіти лише грошима, фондами та цінними паперами, які виключно є власністю держави...» (ст. 53)» [3, с. 60–61].

Крім того, як підкреслює В. Кондратьєва, у нормах міжнародного гуманітарного права (далі – МГП) поняття «мародерство», «пограбування» та «грабіж» виступають як взаємозамінні. Очевидно, що такий підхід призводить до правової невизначеності й відсутності єдності в розумінні кожної з цих категорій у нормах міжнародного права [4, с. 379]. Дійсно, в англomовному та франкомовному текстах використовується термін «pillage», котрий на українську мову перекладається і як «пограбування», і як «мародерство». Тому можна стверджувати, що ці терміни є синонімами, а їх трактування з погляду міжнародного права – ідентичним.

З іншого боку, в книзі «Коментар до Римського статуту Міжнародного кримінального суду» німецького вченого О. Тріфтерера, який зробив вагомий внесок у розвиток міжнародного кримінального права, зазначається, що офіційного визначення терміна «мародерство» не існує. Однак його слід розуміти як несанкціоноване привласнення або отримання майна з метою привласнити його собі або третій особі всупереч волі законного власника. Відповідно, це визначення охоплює акти пограбування, мародерства та привласнення [5, с. 452].

Що стосується безпосередньої заборони таких дій, то у п. 2 ст. 33 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. прямо зазначається, що «пограбування забороняються» [6].

Офіційний коментар до п. 2 ст. 33 вищезазваної конвенції містить, зокрема, такі положення: «Ця заборона має загальний характер. Вона стосується не тільки пограбування в результаті індивідуальних дій без згоди військової влади, але й організованого пограбування, наслідки якого описані в історіях колишніх воєн, коли здобич, виділена кожному солдату, розглядалася як частина його платні. П. 2 ст. 33 є надзвичайно стислим і чітким; він не залишає жодної лазівки. Високі Договірні Сторони забороняють віддавати накази, а також дозволяти пограбування. Крім того, вони зобов'язуються запобігати індивідуальним пограбуванням або, якщо воно вже почалося, припиняти його. Отже, вони повинні вжити всіх необхідних законодавчих заходів. Заборона пограбувань поширюється як на територію сторони конфлікту, так і на окуповані території. Ця норма гарантує захист всім видам власності, незалежно від того, чи належать вони приватним особам, громадам або державі. З іншого боку, вона залишає недоторканим право реквізиції або конфіскації» [7]. Тобто мародерством визнаються не лише групові та масові акти пограбування майна цивільних осіб, але й окремі індивідуальні випадки.

Проте найактуальнішим міжнародним правовим актом у питаннях визначення воєнних злочинів виступає Римський статут МКС, підписаний у 1998 р., котрий набрав законну силу в 2002 р. після того, як понад 60 країн світу його ратифікували. Римський статут МКС не тільки зміг консолідувати в собі всі склади «воєнних злочинів», розкиданих до цього по багатьох міжнародних джерелах міжнародного гуманітарного права, але й надати більш-менш чітке тлумачення кожному з них [8, с. 457].

У цьому міжнародному нормативному акті, що набуває чинності в Україні з 01 січня 2025 р., а саме у ст. 8 поміж воєнних злочинів називаються два діяння, що їх можна віднести до проявів протиправного заволодіння майном цивільних осіб, а саме:

- широкомасштабне... привласнення майна, що не викликане військовою необхідністю і вчинене незаконно та безглуздо (підпункт «iv» п. «а» ч. 2);
- розграбування міста або населеного пункту, навіть якщо його захоплено штурмом (підпункт «xvi» п. «b» ч. 2) [9].

Причому в англomовній версії Римського статуту МКС термін «розграбування» також позначається словом «pillaging» [10].

Водночас, якщо звернутися до регламентації відповідальності за мародерство у вітчизняному кримінальному законодавстві, то слід відзначити його більш вузьке розуміння, ніж це передбачено міжнародними нормативними актами. Так, відповідно до диспозиції ст. 432 КК України мародерством є лише «викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених» [11]. Також окремі випадки заволодіння майном цивільних осіб зовнішньо схожі з діями, передбаченими ст. 433 КК України «Насильство над населенням у районі воєнних дій», а саме: протизаконне знищення майна, а також протизаконне відібрання майна під приводом воєнної необхідності, вчинювані щодо населення в районі воєнних дій (ч. 1), та розбій, вчинюваний щодо населення в районі воєнних дій (ч. 2) [11].

Відсутність конкретизації стосовно кола потерпілих осіб у диспозиції ст. 432 КК України, на нашу думку, не повинно виключати визнання мародерством випадки пограбування майна вбитих чи поранених не лише військових, але й цивільних осіб, які перебувають на полі бою, а також кваліфікацію таких випадків за згаданою нормою.

Під «полем бою» слід розуміти земельну ділянку, в межах якої ведуться бойові дії. Зокрема, під це поняття підпадають ділянки тилу, що можуть бути враженими супротивниками, в межах яких можуть знаходитися поранені чи вбиті. Предметом мародерства є речі убитих чи поранених, а саме особисті речі (годинник, гроші, золоті прикраси тощо). Не можуть бути предметом мародерства такі речі, як зброя, танки, боеприпаси тощо [12, с. 193].

У широкому розумінні цивільними особами слід визнати всіх осіб, які не мають статусу комбатантів, тобто і працівників вітчизняних правоохоронних органів, насамперед Національної поліції України, які здійснювали евакуацію мирного населення з поля бою і отримали поранення або були вбиті. Але лише у тому разі, якщо підрозділи, у яких служать ці працівники, не ведуть бойових дій (наприклад, ОШБ НПУ «Лють»).

Військовослужбовці збройних сил російської федерації мають статус комбатантів. Так, згідно з ч. 2 ст. 43 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), «особи, які входять до складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті (крім медичного і духовного персоналу, про який ідеться у статті 33 Третьої конвенції), є комбатантами, тобто вони мають право брати безпосередню участь у воєнних діях» [13].

Проте суб'єктами діянь, передбачених у ст. 432, 433 КК України, можуть бути не всі комбатанти, а лише особи, зазначені у ч. 2 ст. 401 КК України:

- військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом;

- поліцейські поліції особливого призначення Національної поліції України, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі у бойових діях [11].

Тобто військовослужбовці збройних сил рф не можуть визнаватися суб'єктами злочину, передбаченого ст. 432 та ст. 433 КК України, що випливає з розуміння наведеної нами вище ч. 2 ст. 401 КК щодо суб'єктів злочинів, вказаних у розділі XIX КК України [14]. Тому не погоджуємося з думкою науковців, які вважають, що викрадення автівки загиблого військовослужбовця на полі бою військовослужбовцем російської федерації буде кваліфікуватися за двома статтями КК України: 432 (мародерство) та 289 (незаконне заволодіння транспортним засобом) [15].

Відповідно, випадки пограбування майна цивільних осіб російськими військовими як на полі бою, так і не на полі бою повинні підлягати кваліфікації не за ст. 432 КК України, а за ст. 438 КК України як воєнний злочин, оскільки з боку цих військових має місце прояв порушення законів та звичаїв війни, що передбачено у диспозиції вищезазваної статті, а саме: «інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [11]. Такі порушення законів та звичаїв війни вчинюються на порушення міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [16, с. 294]. Передусім мова йде про ст. 8 Римського статуту МКС. Причому діяння винних осіб завжди повинні відбуватися в контексті збройного конфлікту, як міжнародного, так і неміжнародного [17, с. 578].

Так, Т. Короткий і І. Берднік зазначають: якщо військовослужбовці РФ викрали майно цивільної особи, то їхні дії слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 438 КК України. Це порушення законів та звичаїв війни у виді пограбування. У такому випадку, на погляд вчених, доцільно застосовувати обмеження КК України щодо вартості викраденого майна [14]. В. Людвік також відносить мародерство російських військових до інших порушень законів та звичаїв війни у контексті ст. 438 КК України [18, с. 118].

Проте головним орієнтиром для кваліфікації діянь як воєнних злочинів має бути ст. 8 Римського статуту МКС, згідно з наведеними вище положеннями якої, щоб бути визнаними воєнним злочином, випадки пограбування мають бути широкомасштабними або здійсненими в межах розграбування міста або населеного пункту. При цьому роз'яснень щодо того, які саме випадки привласнення майна слід визнавати широкомасштабними, ні у тексті Римського статуту МКС, ні в інших міжнародних нормативних актах немає.

Водночас тлумачення поняття «широкомасштабність», але вже у контексті злочинів проти людяності, міститься у рішенні Міжнародного кримінального трибуналу для Руанди, у вирокі у справах Д.-П. Акаєсу, К. Каїшема та О. Рузіндана, у якому під поняттям «широкомасштабний напад» розуміється спрямованість проти багатьох жертв, велике за масштабом діяння, що вчиняється колективно зі значною серйозністю [19]. Хоча у наведеному тлумаченні відсутня конкретика щодо хоча б приблизних кількості жертв (десятки, сотні або тисячі) та масштабу вчинених діянь.

О. Тріфтерер у коментарі до підпункту «iv» п. «а» ч. 2 ст. 8 Римського статуту МКС лише зазначає, що одного випадку вчинення діяння або інциденту, як правило, недостатньо для визнання знищення або привласнення майна «широкомасштабним». Можуть, однак, бути винятки, наприклад, руйнування цивільної лікарні, оскільки у світлі руйнівної сили певних видів зброї один акт може призвести до значних руйнувань. Таким чином, оцінка повинна проводитися в кожному конкретному випадку [5, с. 341–342]. Наведене тлумачення також лише орієнтує правозастосовні органи за допомогою оціночних ознак на те, що «широкомасштабність» може бути пов'язана зі значною кількістю потерпілих, або, якщо це один випадок пограбування, на те, що заволодіння майном має бути у значному розмірі. Тобто встановлення мінімального розміру викраденого майна, для того щоб пограбування було визнано широкомасштабним, віднесено на розсуд суду для кожного окремого випадку. І якщо заподіяну шкоду не буде визнано «широкомасштабною», відповідно, кваліфікацію заволодіння майном за ст. 438 КК України як воєнного злочину буде виключено.

Що стосується тлумачення «розрабування міста або населеного пункту» згідно з підпунктом «xvi» п. «b» ч. 2 ст. 8 Римського статуту МКС, то О. Тріфтерер зазначає, що заборона поширюється як на індивідуальні акти пограбування без згоди військової влади, що є наслідком поодиноких проявів недисциплінованості, так і на організоване мародерство. Ця норма також охоплює офіційно дозволені форми мародерства, коли привласнення відповідного майна не вимагалось військовою необхідністю. Водночас, зважаючи на той факт, що юрисдикція МКС обмежується найтяжчими злочинами, що викликають занепокоєння міжнародної спільноти в цілому, стверджується, що окремі випадки мародерства, які стосуються лише предметів, що мають незначну цінність, і які не вчиняються в дещо більших масштабах, зазвичай не підпадають під юрисдикцію МКС [5, с. 453]. Тобто під юрисдикцію МКС можуть підпадати одноразові випадки пограбування майна цивільних осіб, але при цьому заволодіння майном має відбуватися у значному розмірі, мінімальну межу якого, однак, не визначено. А що стосується неодноразових, організованих випадків пограбування майна, то, аби підпадати під юрисдикцію МКС, у них також повинен мати місце значний розмір його вилучення, а саме діяння – бути визнаним серйозним порушенням норм МГП. Отже, слід констатувати, що і у цьому разі, якщо не буде встановлено та доведено, що заволодіння майном відбулося у значному розмірі, кваліфікація дій винної особи чи групи осіб за ст. 438 КК України виключається.

Наприклад, Міжнародний трибунал для колишньої Югославії у рішенні від 16 листопада 1998 р. у справі «Prosecutor v. Dario Kordic and Mario Ćerkez» вказав, що він не має юрисдикції щодо крадіжок ювелірних виробів, грошей та інших цінностей у таборі в Боснії, оскільки наслідки цього для жертв не були значними. Суд також підкреслив, що «наявність серйозного порушення можна припускати в тих обставинах, коли присвоєння відбувається щодо великої кількості осіб, навіть якщо тяжкі наслідки для окремо взятих

осіб відсутні. У такому разі тяжкості порушенню надають загальні наслідки для цивільного населення та множинність правопорушень» [20; 21].

Одразу постає питання: чи можливо кваліфікувати випадки заволодіння майном цивільних осіб із боку російських військових, якщо вони не є широкомасштабними або не вчинені у значному розмірі, за іншими статтями КК України? У цьому контексті М. Хавронюк зазначає, що немає причин виключати кримінальну відповідальність комбатантів за злочини, що не охоплюються поняттям «порушення законів та звичаїв війни», але можуть бути вчинені комбатантами, так би мовити, між іншим. Наприклад, зараження венеричною хворобою (ст. 133), експлуатація дітей (ст. 150), розбещення неповнолітніх (ст. 156), крадіжка (ст. 185), шахрайство (ст. 190) [22]. Крім того, «в жодному міжнародному договорі не знайти точного і ясного положення, що комбатант має імунітет від кримінальної відповідальності» [22]. Тобто пряма заборона визнавати комбатантів суб'єктами загальнокримінальних, а не лише воєнних злочинів, відсутня.

Висновки. Отже, випадки пограбування майна цивільних осіб російськими військовими як на полі бою, так і не на полі бою повинні підлягати кваліфікації не за ст. 432 КК України як мародерство, а за ст. 438 КК України як воєнний злочин, оскільки з боку цих військових має місце один із проявів порушення законів та звичаїв війни, що передбачено у диспозиції цієї статті.

Причому головним орієнтиром для кваліфікації діянь як воєнних злочинів за ст. 438 КК України має бути ст. 8 Римського статуту МКС. Відповідно, щоб бути визнаними воєнними злочинами, випадки пограбування мають відповідати положенням підпункту «iv» п. «а» ч. 2 або підпункту «xvi» п. «b» ч. 2 цього нормативного акта, тобто бути широкомасштабними або здійсненими в межах розграбування міста або населеного пункту.

Встановлення мінімального розміру викраденого майна, для того щоб пограбування було визнано широкомасштабним, віднесено на розсуд суду для кожного окремого випадку. І якщо заподіяну шкоду не буде визнано «широкомасштабною», відповідно, кваліфікацію заволодіння майном за ст. 438 КК України як воєнного злочину буде виключено. Для підтвердження факту «розграбування міста або населеного пункту» необхідно довести, що заволодіння майном відбулося у значному розмірі.

На нашу думку, орієнтиром для визнання мінімального розміру майна, яким протиправно заволоділи російські військові, значним, для того щоб відповідне діяння можна було кваліфікувати за ст. 438 КК України як воєнний злочин, доцільно вважати положення п. 2 примітки до ст. 185 КК України, відповідно до якого значною шкодою слід вважати спричинені збитки на суму від ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Проте окремі випадки пограбування цивільного населення російськими військовими, якщо не було встановлено та доведено, що вони вчинені в межах широкомасштабного привласнення майна чи розграбування міста або населеного пункту у значному розмірі, не можуть кваліфікуватися за ст. 438 КК України як прояви воєнних злочинів. Водночас, залежно від способу заволодіння майном, їх можливо кваліфікувати як крадіжки, грабежі, розбої, вимагання чи шахрайство за відповідними статтями Розділу VI Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти власності».

Список використаних джерел

1. Перехоплення ГУР МО: окупант розповів, як російська армія обкрадала українські родини. *LB.ua*. URL : https://lb.ua/society/2022/06/24/521119_perehoplennya_gur_mo_okupant.html.
2. Філь О., Хойнацька Л. Мародерство як спосіб ведення війни Російською Федерацією проти України та мотиваційний чинник російських військовослужбовців. *Український історичний журнал*. 2022. № 4. С. 129–138.
3. Лизогуб Я. Г. Мародерство у пошуках розуміння змісту діяння. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. № 3. С. 58–64.
4. Кондратьєва В. В. Мародерство у міжнародному праві та кримінальному законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 379–383. URL: http://lsej.org.ua/1_2023/91.pdf.
5. Rome Statute of the International Criminal Court. A Commentary / ed. by O. Triffterer, K. Ambos. 3d ed. München ; Oxford ; Baden-Baden : C. H. BECK ; Hart ; Nomos, 2016. 2392 p.
6. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
7. Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12 August 1949. Commentary of 1958. Article 33 - Individual responsibility, collective penalties, pillage,

reprisals. *International Committee of the Red Cross*. URL : <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949/article-33/commentary/1958?activeTab=undefined>.

8. Морозюк Н. С. Значення військових насильницьких кримінальних правопорушень // *Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph / ed. by V. M. Stratonov*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. 876 p. P. 440–467.

9. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. Ратифіковано із заявами Законом України від 21.08.2024. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

10. Rome Statute of the International Criminal Court. International Criminal Court, 2021. 89 p. URL : <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>.

11. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

12. Лихова С. Я., Поліщук Д. О. Кримінальна відповідальність за мародерство в умовах воєнного стану. *Юридичний вісник*. 2023. № 1. С. 192–198.

13. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.

14. Короткий Т., Берднік І. Кваліфікація воєнних злочинів за Кримінальним кодексом України. *Тренінговий центр прокурорів України*. URL : <https://ptcu.gp.gov.ua/uk/czentr-znan/intervyu-z-treneramy/kvalifikacziya-voeyennyh-zlochyniv-za-kryminalnym-kodeksom-ukrayiny/>.

15. Предместніков О. Г., Назаренко П. Г., Першина К. В. Кримінальна відповідальність за мародерство в умовах воєнного часу (українські реалії). *Академічні візії*. 2023. № 20. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/396>.

16. Фоменко А. Є., Юнін О. С., Березняк В. С., Шаблистий В. В. та ін. Кваліфікація окремих кримінальних правопорушень проти воєнної безпеки України : навч. посібник. Київ : Алерта, 2023. 532 с.

17. Пташник І. Р. Принцип розмежування (відмінності) як один з підґрунть для кваліфікації військових злочинів // *Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph / ed. by V. M. Stratonov*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. 876 p. P. 568–583.

18. Liudvik V. Criminal liability for violation of the laws and customs of war. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2023. Special Issue № 1. P. 116–122.

19. Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, Case No. ICTR-96-4, Judgment (Sept. 2, 1998). *University of Minnesota Human Rights Library*. URL : http://hrlibrary.umn.edu/instreet/ICTR/AKAYESU_ICTR-96-4/Judgment_ICTR-96-4-T.html.

20. Усманов Ю. «Як мародерство відрізняється від грабежу майна під час війни?». *Центр міжнародного гуманітарного права і перехідного правосуддя*. URL : <https://ihlaw.org/yak-maroderstvo-vidriznyayetsya-vid-grabezhu-majna/>.

21. Prosecutor v. Dario Kordic and Mario Čerkez (Appeal Judgement). *ICC Legal Tools Database*. URL : <https://www.legal-tools.org/doc/738211/pdf>.

22. Хавронюк М. Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни: двадцять запитань та відповідей. *Центр політико-правових реформ*. URL : <https://pravo.org.ua/blogs/kryminalna-vidpovidalnist-za-porushennya-zakoniv-ta-zvychayiv-vijny-dvadtsyat-zapytan-ta-vidpovidej/#link13>.

Надійшла до редакції 02.12.2024
Прийнято до опублікування 06.12.2024

References

1. Perekhopennia HUR MO: okupant rozpoviv, yak rosiiska armii obkradala ukrainski rodyny [Interception of the GUR of the Ministry of Defense: the occupier told how the Russian army robbed Ukrainian families]. *LB.ua*. URL : https://lb.ua/society/2022/06/24/521119_perehopennia_gur_mo_okupant.html. [in Ukr.].

2. Fil, O., Khoynatska, L. (2022) Maroderstvo yak sposib vedennia viiny Rosiiskoiu Federatsieiu proty Ukrainy ta motyvatsiinyi chynnyk rosiiskyykh viiskovosluzhbovtiv [Looting as a method of waging war by the Russian Federation against Ukraine and a motivating factor for russian servicemen]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. № 4, pp. 129–138. [in Ukr.].

3. Lyzohub, Ya. H. (2023) Maroderstvo u poshukakh rozuminnia zmistu diiannia [Looting in search of understanding the content of the act]. *Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. № 3, pp. 58–64. [in Ukr.].

4. Kondratieva, V. V. (2023) Maroderstvo u mizhnarodnomu pravi ta kryminalnomu zakonodavstvi Ukrainy [Looting in international law and criminal legislation of Ukraine]. *Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 1, pp. 379–383. URL: http://lsej.org.ua/1_2023/91.pdf. [in Ukr.].

5. Rome Statute of the International Criminal Court. A Commentary / ed. by O. Triffterer, K. Ambos. 3d ed. München ; Oxford ; Baden-Baden : C. H. BECK ; Hart ; Nomos, 2016. 2392 p.

6. Zhenevskya konventsiiia pro zakhyst tsyvilnoho naseleennia pid chas viiny [Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War] vid 12 serpnia 1949 r. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text. [in Ukr.].

7. Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12 August 1949. Commentary of 1958. Article 33 - Individual responsibility, collective penalties, pillage, reprisals. *International Committee of the Red Cross*. URL : <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949/article-33/commentary/1958?activeTab=undefined>.
8. Moroziuk, N. S. (2023) Znachennia viiskovykh nasylnytskykh kryminalnykh pravoporushen [The Meaning of Violent War Crimes] // Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph / ed. by V. M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». 876 p., pp. 440–467. [in Ukr.].
9. Rymyskyi statut Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu [Rome Statute of the International Criminal Court] vid 17.07.1998. Ratyfikovano iz zaiavamy Zakonom Ukrainy vid 21.08.2024. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text. [in Ukr.].
10. Rome Statute of the International Criminal Court. International Criminal Court, 2021. 89 p. URL : <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>.
11. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. [in Ukr.].
12. Lykhova, S. Ya., Polishchuk, D. O. (2023) Kryminalna vidpovidalnist za maroderstvo v umovakh voiennoho stanu [Criminal liability for looting under martial law]. *Iurydychnyi visnyk*. № 1, pp. 192–198. [in Ukr.].
13. Dodatkovyi protokol do Zhenevskykh konventsii vid 12 serpnia 1949 roku, shcho stosuietsia zakhystu zhytva mizhnarodnykh zbroinykh konfliktiv (Protokol I) [Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)], vid 8 chervnia 1977 roku. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text. [in Ukr.].
14. Korotkyi, T., Berdnik, I. Kvalifikatsiia voiennykh zlochyniv za Kryminalnym kodeksom Ukrainy [Qualification of war crimes under the Criminal Code of Ukraine]. *Treninhovyi tsentr prokuroriv Ukrainy*. URL : <https://ptcu.gp.gov.ua/uk/czentr-znan/intervyu-z-treneramy/kvalifikaciya-voyennykh-zlochyniv-za-kryminalnym-kodeksom-ukrayiny/>. [in Ukr.].
15. Predmestnikov, O. H., Nazarenko, P. H., Pershyna, K. V. (2023) Kryminalna vidpovidalnist za maroderstvo v umovakh voiennoho chasu (ukrainski realii) [Criminal liability for looting in wartime (Ukrainian realities)]. *Akademichni vizii*. № 20. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/396>. [in Ukr.].
16. Fomenko, A. Ye., Yunin, O. S., Berezniak, V. S., Shablysty, V. V. ta in. (2023) Kvalifikatsiia okremykh kryminalnykh pravoporushen proty voiennoi bezpeky Ukrainy [Qualification of certain criminal offenses against the military security of Ukraine] : navch. posibnyk. Kyiv : Alerta. 532 p. [in Ukr.].
17. Ptashnyk, I. R. (2023) Pryntsyp rozmezhuvannia (vidminnosti) yak odyin z pidgrunt dlia kvalifikatsii viiskovykh zlochyniv [The principle of distinction (distinction) as one of the grounds for the qualification of war crimes] // Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph / ed. by V. M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». 876 p., pp. 568–583. [in Ukr.].
18. Liudvik, V. (2023) Criminal liability for violation of the laws and customs of war. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2023. Special Issue № 1, pp. 116–122.
19. Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, Case No. ICTR-96-4, Judgment (Sept. 2, 1998). *University of Minnesota Human Rights Library*. URL : [http://hrlibrary.umn.edu/instree/ICTR/AKAYESU_ICTR-96-4/Judgment ICTR-96-4-T.html](http://hrlibrary.umn.edu/instree/ICTR/AKAYESU_ICTR-96-4/Judgment%20ICTR-96-4-T.html).
20. Usmanov, Yu. «Iak maroderstvo vidrizniaetsia vid hrabezhu maina pid chas viiny?» [«How does looting differ from pillaging property during war?»]. *Tsentr mizhnarodnoho humanitarnoho prava i perekhidnoho pravosuddia*. URL : <https://ihlaw.org/yak-maroderstvo-vidriznyayetsya-vid-grabezhu-majna/>. [in Ukr.].
21. Prosecutor v. Dario Kordic and Mario Čerkez (Appeal Judgement). *ICC Legal Tools Database*. URL : <https://www.legal-tools.org/doc/738211/pdf>.
22. Khavroniuk, M. Kryminalna vidpovidalnist za porushennia zakoniv ta zvychaiv viiny: dvadtsiat zapytan ta vidpovidei [Criminal Liability for Violations of the Laws and Customs of War: Twenty Questions and Answers]. *Tsentr polityko-pravovykh reform*. URL : <https://pravo.org.ua/blogs/kryminalna-vidpovidalnist-za-porushennia-zakoniv-ta-zvychayiv-vijny-dvadtsyat-zapytan-ta-vidpovidej/#link13>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Vadym Khashev. Some issues to establish encroachments on property committed by russian servicemen in Ukraine. The article examines the peculiarities of establishment of encroachments on civilian property committed by russian servicemen in Ukraine with due regard for the provisions of national and international law. It is concluded that cases of looting of civilian property by the russian military both on and off the battlefield should be established not under Article 432 of the Criminal Code of Ukraine as looting, but under Article 438 of the Criminal Code of Ukraine as a war crime, since these military personnel commit one of the manifestations of violation of the laws and customs of war, as provided for in the disposition of this article. Moreover, the main reference point for establishing acts as war crimes under Article 438 of the Criminal Code of Ukraine should be Article 8 of the Rome Statute of the International

Criminal Court. That is, the cases of robbery must comply with the provisions of subparagraph «iv» of paragraph «a» of Part 2 or subparagraph «vi» of paragraph «b» of Part 2 of this normative act: be large-scale or committed as part of the plundering of a city or settlement. Establishing the minimum amount of stolen property for the robbery to be recognised as large-scale is at the discretion of the court in each individual case. And if the damage caused is not recognised as «large-scale», the establishing of the seizure of property under Article 438 of the Criminal Code of Ukraine as a war crime is excluded. In order to prove the fact of «plundering a city or settlement», it is necessary to prove that the seizure of property occurred on a large scale. It is proposed to consider the provisions of paragraph 2 of the note to Article 185 of the Criminal Code of Ukraine as a guideline for recognising the minimum amount of property illegally seized by the Russian military as significant in order to establish the relevant act as a war crime under Article 438 of the Criminal Code of Ukraine, according to which the damage caused in the amount of one hundred tax-free minimum incomes should be considered significant damage. And individual cases of robbery of civilians by the Russian military, unless it has been established and proved that they were committed as part of a large-scale misappropriation of property or plundering of a city or settlement on a large scale, cannot be established under Article 438 of the Criminal Code of Ukraine as manifestations of war crimes. At the same time, depending on the method of seizure of property, they can be established as theft, robbery, extortion or fraud under the relevant articles of Section VI of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine «Criminal offences against property».

Keywords: *military criminal offences, war crimes, violation of laws and customs of war, looting, robbery, international humanitarian law.*

УДК 342.95

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-5-18

Олена ПРОЦЕНКО[©]

науковий співробітник

(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЛЮ (на прикладі США)

У представленому дослідженні проаналізовано закордонний досвід щодо протидії та запобігання насиллю, а також правового регулювання зазначеної сфери на прикладі США.

Розглянуто різні види насильства, як-от: гендерно-зумовлене насильство, домашнє насильство та насильство щодо жінок. Підкреслено, що ці терміни передають схожі поняття та часто використовуються як синоніми, однак між ними існує низка важливих відмінностей.

З огляду на досвід США у сфері боротьби з насильством акцентовано, що ефективність такої діяльності залежить від цілісного підходу, що поєднує законодавчі ініціативи, підтримку жертв, реабілітацію кривдників та активну участь громадянського суспільства.

Зауважено, що, зважаючи на зарубіжний досвід, Україні слід розширити юридичні можливості для жертв насильства (наприклад, спростити процедуру отримання судових приписів про заборону наближення); забезпечити посилення ролі судової та правоохоронної систем, зокрема створити спеціалізовані судові інституції для розгляду справ про домашнє насильство; розвивати реабілітаційні ініціативи для кривдників, залучати до роботи з ними психологів та соціальних працівників.

Ключові слова: *гендерно-зумовлене насильство, домашнє насильство, насильство щодо жінок, кривдник, потерпіла, сексуальне насильство, закордонний досвід.*

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що в Україні було ратифіковано Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, відому як Стамбульська конвенція, законодавство та структура відповідальних органів за напрямом домашнього насильства та насилля за ознакою статі значно відстає в своєму розвитку порівняно з іншими